

*Marcin Łuszczuk**

KONKRETYZACJA KATEGORII GOSPODARCZEJ ROZWOJU TRWAŁEGO

Streszczenie. Stale rosnące zainteresowanie paradygmatem rozwoju trwałego ze strony naukowców i całego społeczeństwa sprawia, że w dalszym ciągu utrzymują się trudności w precyzyjnym określeniu pojęcia, a nawet w ostatecznym uzgodnieniu obowiązującej terminologii. Nierozstrzygnięte pozostaje również wypracowanie sposobów wdrażania nowej idei przyszłego rozwoju, która bez szerokiego konsensusu w zakresie sposobów jej urzeczywistnienia pozostawać będzie jedynie w sferze rozważań naukowców.

Zdaniem autora urzeczywistnienie rozwoju trwałego w jego gospodarczym wymiarze może nastąpić w warunkach społecznej gospodarki rynkowej. Przeprowadzone badania teoretyczne wskazują na istnienie w miarę wysokiego dopasowania współczesnej interpretacji reguł gospodarczych Waltera Euckena do zasad określających kategorię gospodarczą rozwoju trwałego. Zgodność ta została potwierdzona również empirycznie. Kraje, w których ustrój gospodarczy jest najbliższy ideałowi współczesnej społecznej gospodarki rynkowej, osiągają nie tylko dobre wyniki gospodarcze, ale zapewniają swoim społeczeństwom wysoką jakość życia.

Słowa kluczowe: rozwój trwały, ordoliberalizm, społeczna gospodarka rynkowa.

1. WPROWADZENIE – KONTROWERSJE TERMINOLOGICZNE WOKÓŁ ROZWOJU TRWAŁEGO

Pojęcie rozwoju trwałego (zrównoważonego i trwałego) funkcjonuje w przestrzeni publicznej już od kilku dekad. Za sprawą konstytucyjnego zapisu¹ i licznych odwołań w dokumentach krajowych i unijnych koncepcja ta wyznacza pewien kierunek w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego². Jak się jednak okazuje, w Polsce nie wypracowano jeszcze ani satysfakcjonującej definicji,

* Politechnika Opolska, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Katedra Ekonomii, Finansów i Badań Regionalnych.

¹ Art. 5 Konstytucji RP stanowi: „Rzeczpospolita Polska [...] zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” (Konstytucja 1997).

² W preambule Traktatu o Unii Europejskiej kraje członkowskie wyraziły wolę „popierania postępu gospodarczego i społecznego swych narodów poprzez urzeczywistnienie rynku wewnętrznego oraz umacnianie spójności i ochrony środowiska, przy uwzględnieniu zasady *zrównoważonego* rozwoju oraz prowadzenia polityk, które zapewnią, że integracji gospodarczej towarzyszyć będzie równoczesny postęp w innych dziedzinach” (Traktat 2010).

ani nawet tłumaczenia terminu z języka angielskiego (*sustainable development*). W 2002 r. Barbara Piontek wymieniła 28 definicji, sześć lat później Artur Pawłowski już 50, a w 2012 r. Piotr Jeżowski wskazał ponad 100 interpretacji (Piontek 2002; Pawłowski 2008; Jeżowski 2012: 101). Ich analiza pozwala stwierdzić, że specjaliści – wbrew pozorom – nie różnią się jednak zbytnio w rozumieniu paradygmatu i zgodnie podkreślają konieczność integracji działań o charakterze społecznym, środowiskowym i gospodarczym, co ma pozwolić na zaspokojenie potrzeb i wysoką jakość życia współczesnego pokolenia oraz przyszłych generacji. Zasadnicze znaczenie dla istoty rozwoju zrównoważonego i trwałego ma zatem zapewnienie wewnątrz- i międzypokoleniowej sprawiedliwości.

Termin *sustainable development* (niem. *nachhaltige Entwicklung*) jako określenie nowego paradygmatu rozwoju w zasadzie zdominował piśmiennictwo międzynarodowe. Jedynie sporadycznie pojawiają się podobne zwroty: *balanced development* (rozwój zrównoważony) lub *eco-development* (ekorozwój). W Polsce natomiast w dalszym ciągu występują problemy terminologiczne. Bezpośrednio po publikacji raportu Gro Harlem Brundtland w 1987 r. (*Nasza wspólna przyszłość* 1991) funkcjonowały przez pewien czas dosłowne tłumaczenia pojęcia *sustainable development*: *rozwój samopodtrzymujący* lub *rozwój samopodtrzymywany*. Nieco później pojawiły się propozycje innych określeń tego pojęcia:

- *rozwój zrównoważony* – zwłaszcza po uchwaleniu Konstytucji RP w 1997 r.,
- *rozwój trwały* – szczególnie w publikacjach Tomasza Żylicza (Żylicz 2001: 57–69; Żylicz 2002: 57–71 i inne),
- *rozwój sustensywny* (Janikowski 2009: 131–134).

Aby zaprezentować zarys toczącej się dyskusji, warto przedstawić niektóre poglądy w tej kwestii. Zdaniem Józefy Famielec z metodologicznego punktu widzenia zrównoważenie i trwałość różnią się wzajemnie, ale i uzupełniają. Zatem do czasu wypracowania wspólnego stanowiska polskich naukowców wskazane byłoby traktować obydwa pojęcia odrębnie (Famielec 2014: 197). Zamienne stosowanie terminów *zrównoważony rozwój*, *rozwój trwały*, *trwały rozwój* można z kolei dostrzec m.in. w publikacjach Bogusława Fiedora (Fiedor 2014: 211). Za pozostawieniem nazwy *zrównoważony rozwój* opowiada się natomiast Bazyli Poskrobko, według którego termin ten lepiej oddaje „miękki” charakter zrównoważenia. Ponadto – jak dowodzi – pojęcie *zrównoważony rozwój* rozumiane jest jako proces, a nie stan rzeczy, na co wskazywałby termin *rozwój trwały* (Poskrobko 2013: 21–22). Rozwój zrównoważony, jak uzasadnia Kazimierz Górka, był terminem znanym już wcześniej i oznaczał właściwe proporcje w całokształcie rozwoju społeczno-gospodarczego. Równowaga ta dotyczyła np. podziału pomiędzy inwestycjami a konsumpcją czy nakładami na poszczególne sektory gospodarki, nie mówiąc już o tym, że nacisk na równoważenie może prowadzić do stagnacji. Takich kontrowersji nie budzi termin *rozwój trwały*, którego osiągnięcie zapewni ład ekologiczny i właściwy stan środowiska oraz odpowiednią jakość życia także dla przyszłych pokoleń (Górka 2010a: 10–21; Górka 2010b: 18). Mimo prezen-

wanych wątpliwości określenie *zrównoważony*, z uwagi na jego rozpowszechnienie – głównie za sprawą wykorzystania go w Konstytucji – jest stosowane przez dość liczną grupę specjalistów.

Istniejący niewątpliwie nieład terminologiczny dodatkowo potęguje rosnące zainteresowanie zagadnieniem ze strony przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Dynamiczny wzrost liczby interpretacji pojęcia rozwoju trwałego wcale jednak nie sprzyja właściwemu jego zrozumieniu, co przypuszczalnie wynika z faktu, że „każda recepcja jest interpretacją na miarę wiedzy, przekonań i potrzeb podejmujących ją podmiotów” (Papuziński 2013: 6). Brak konsensusu wśród specjalistów wcale nie musi też być oznaką twórczego rozwoju dyscypliny, natomiast sprzyja pojawiającej się od czasu do czasu krytyce ze strony pozostałych zainteresowanych zagadnieniem (Górka 2013: 13). Niekończące się spory oraz negocjacje terminologiczne i definicyjne już niemal 10 lat temu trafnie podsumował Tadeusz Borys: „odnosi się często wrażenie, jakby dyskusja była nadal w fazie początkowej i jakby poszczególne środowiska nie do końca były zainteresowane wprowadzaniem ładu w tej dyskusji” (Borys 2005: 65). Mimo upływu dekady od tej konstatacji finału uzgodnień nie widać.

Niezależnie od trwających starań w zakresie doprecyzowania definicji oraz samego tłumaczenia pojęcia podejmowane są działania zmierzające do konkretyzacji poszczególnych kategorii rozwoju trwałego. Bez uściślenia sposobów realizacji rozwoju trwałego pozostaje on nadal teoretycznym paradygmatem, przez niektórych sceptyków uznawanym za koncepcję „mętną, niekonkretną, wyłącznie postulatyczną, nienaukową”, będącą wręcz oszustwem (Borys 2011: 76). W łagodniejszych wypowiedziach pojawiające się wątpliwości wyrażane są jako dylemat – „czy rozwój ten jest utopią czy realną możliwością?” (Sztumski 2008: 133–139; Zacher 2008: 63–68). A przecież, jak zauważył Dariusz Kielczewski, geneza rozwoju zrównoważonego ma charakter empiryczny, wynika bowiem z „zamiaru podejmowania i rozwiązywania współczesnych problemów rozwojowych po to, by możliwy był rozwój społeczno-gospodarczy w nieograniczonej perspektywie czasowej” (Kielczewski 2010: 10).

Celem artykułu jest próba konkretyzacji kategorii gospodarczego rozwoju trwałego. Stawiam hipotezę, że urzeczywistnieniem kategorii gospodarczej jest ustrój oparty na zasadach porządku konkurencyjnego opisanego przez Waltera Euckena. Pryncypia ordoliberalizmu wymagają jednak przeformułowania zgodnie ze współczesnymi uwarunkowaniami.

2. ROZWÓJ TRWAŁY – ZARYS PARADYGMATU

W Polsce rozwój trwały stanowi przedmiot badań dla dość licznej grupy naukowców. Już w 2009 r. Tadeusz Borys i Stanisław Czaja wymienili 15 ośrodków akademickich i grupę kilkudziesięciu naukowców zajmujących się badaniami

nad rozwojem trwałym (Borys, Czaja 2009: 59–61). Należy zaznaczyć, że wraz z upływem czasu grono zainteresowanych badaniami w tym zakresie stale się zwiększa. Poszerza się również zakres badań nad rozwojem trwałym. O ile początkowo rozwój trwały postrzegany był wyłącznie w układzie społeczno-środowiskowo-gospodarczym, o tyle współcześnie szerokie rozumienie rozwoju trwałego kojarzone jest zwykle z paradygmatem opartym na ładzie zintegrowanym. Obejmuje on sześć kategorii/wymiarów: gospodarczy, społeczny, ekologiczny, przestrzenny, polityczno-instytucjonalny oraz etyczno-moralny³. Rozważania w zakresie rozwoju trwałego prowadzone są nawet z uwzględnieniem kategorii czasu (Czaja 2011: 59–74), a w ostatnim okresie pojawia się dodatkowo kategoria kulturalna (Kiełczewski 2013: 135–143; Górka, Łuszczuk 2014: 25–32). Fundament i spoiwo nowego paradygmatu rozwoju stanowi system wartości. Prowadzone dotąd badania pozwalają uznać za słuszną tezę, że wybór umiarkowanej wersji antropocentryzmu jako aksjologicznej podstawy rozwoju trwałego jest uzasadniony⁴. Takie podejście gwarantuje bowiem właściwy zakres odpowiedzialności, wyraźnie akcentuje nadrzędne miejsce człowieka na Ziemi, ale również w imię sprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej zapewnia należne poszanowanie środowiska przyrodniczego.

Mimo tak rozległych badań w polskim społeczeństwie dominuje jeszcze, niestety, wąska interpretacja, kojarzona z ekorozwojem i ograniczająca problem do zagadnień ochrony środowiska (Borys 2006: 18). Zdarza się również, że potrzeba uwzględnienia systemu wartości w rozwoju społeczno-gospodarczym uważana jest za zbyt skomplikowanie przedmiotu rozważań. A przecież wiadomo, że bez ustalenia podstawy aksjologicznej te same nawet zdarzenia i zjawiska mogą być – w zależności od przyjętego systemu wartości – inaczej oceniane. Na przykład nadmierne bogacenie się jednostki, powodujące jednak wzrost nierówności społecznych, dla egocentryka jest czymś pozytywnym, natomiast przez antropocentryka będzie oceniane negatywnie.

Wprawdzie, co zaznaczono już we wstępie, znane są liczne definicje rozwoju trwałego, warto jednak, celem uporządkowania i podsumowania krótkiej dyskusji, przypomnieć znaną z Raportu Brundtland, „klasyczną” już definicję. Zgodnie z nią rozwój trwały to taki, w którym zaspokajane są potrzeby obecnego poko-

³ Odrębnego komentarza wymaga trafność powszechnie stosowanego wśród naukowców określenia *ład* w odniesieniu do *kategorii/wymiarów* rozwoju trwałego, np. ładu gospodarczego, ładu środowiskowego. Otóż termin *ład* oznacza *porządek*, jest to zatem stan docelowy, w którym istnieje równowaga, harmonia i uporządkowanie. W praktyce natomiast często mamy do czynienia z nieładem, brakiem uporządkowania, nierzadko zaś z chaosem. Zatem, zdaniem autora, bardziej odpowiednim określeniem jest *kategoria* zamiast *ład* w odniesieniu do podstawowych wymiarów rozwoju trwałego. Termin *kategoria* ma bowiem neutralny wydźwięk, oznacza w tym przypadku grupę zjawisk, czynników wyróżnionych ze względu na jakąś wspólną cechę.

⁴ Intensywne prace na ten temat prowadzone były już przed laty m.in. przez Tadeusza Borysa (Borys 2004: 55–65; Borys 2010: 57–76).

lenia bez uszczerbku dla możliwości zaspokojenia potrzeb pokoleń przyszłych (*Nasza wspólna przyszłość* 1991: 27). Rozwój trwały oznacza dążenie nie tylko do zaspokojenia materialnych potrzeb społeczeństwa, lecz przede wszystkim – do zapewnienia wysokiej jakości życia w długiej perspektywie czasowej. Cechami odróżniającymi taki rozwój od neoklasycznego modelu wzrostu gospodarczego są: trwałość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, jakość i zrównoważenie. Ponadto, „aby rozwój był pełny, winien urzeczywistniać się w ramach solidarności i wolności, bez poświęcania pod jakimkolwiek pozorem jednej czy drugiej” (Jan Paweł II 1987: 33).

Realizacja paradygmatu rozwoju trwałego wymaga przyjęcia i przestrzegania reguł. W zakresie kategorii gospodarczej należy wyróżnić pięć fundamentalnych zasad:

- oszczędności i wydajności czynników produkcji (T1),
- odnawialności i pomnażania kapitału (T2),
- recykulacji materii i integracji procesów produkcyjnych (T3) (Janikowski 2009: 134),
- sprawiedliwości przy redystrybucji efektów aktywności gospodarczej (T4),
- własności prywatnej (T5)⁵.

Spełnienie wymienionych postulatów będzie jednak możliwe wyłącznie w określonych warunkach. Warunkiem koniecznym jest doskonale konkurencyjna gospodarka, w której zachodzące procesy gospodarcze będą wynikiem sprawnie funkcjonującego mechanizmu cen rynkowych. Efektywne sterowanie procesami gospodarczymi wymaga ponadto stabilnej wartości pieniądza i przewidywalnej polityki gospodarczej. Brak stabilizacji utrudnia bowiem podejmowanie optymalnych decyzji w zakresie konsumpcji i inwestycji oraz może powodować marnotrawienie kapitału. Z kolei nieefektywne wykorzystanie dostępnych zasobów prowadzi do poważnych zakłóceń funkcjonowania rynku, w szczególności tworzenia się monopolu i karteli. Z zasad dotyczących oszczędności zasobów i sprawiedliwości w podziale dóbr wynika również konieczność zapewnienia otwartości rynków – eliminacji barier w handlu, w tym wymiany międzynarodowej, ograniczenia roli państwa jako inwestora i kupującego na rynku. Tylko wówczas może nastąpić rozwój specjalizacji krajów w produkcji dóbr, zapewniający efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów.

W paradygmacie rozwoju trwałego dobitnie akcentowana jest również odpowiedzialność. W ramach kategorii społecznej jest ona silnie powiązana ze sprawiedliwością wewnątrz- i międzypokoleniową oraz solidarnością, natomiast w wymiarze gospodarczym jej urzeczywistnieniem jest dbałość o oszczędne i efektywne wykorzystanie zasobów oraz konieczność pokrycia kosztów ze-

⁵ Zasady prawa do własności prywatnej i sprawiedliwości podziału wytworzonych dóbr odnoszą się również do kategorii społecznej. Należy jednak pamiętać, że paradygmat rozwoju trwałego zakłada daleko idącą integrację poszczególnych kategorii (Łuszczak 2013: 150–151).

wewnętrznych prowadzonej działalności gospodarczej, np. kosztów korzystania z zasobów środowiska naturalnego i jego zanieczyszczenia. W tym ostatnim przypadku znana jest dość powszechnie, ale nie w pełni jeszcze egzekwowana zasada „zanieczyszczający płaci”. W wielu krajach, w tym w Polsce, funkcjonuje również system opłat za korzystanie ze środowiska i kar za niezgodne z przepisami jego używanie – jednak nie pokrywają one w pełni kosztów zewnętrznych zanieczyszczeń (Famielec 2014: 207).

Reguła odnawialności i pomnażania zasobów naturalnych wymaga przyjęcia określonych procedur w procesie ich wykorzystania. W zależności od charakteru zasobów wymagane jest każdorazowo inne podejście zapewniające ich zachowanie i trwałość użytkowania. W odniesieniu do zasobów nieodnawialnych stosuje się, mającą cechy mocnej zasady trwałości, metodę ukierunkowaną na zachowanie zasobów w długiej perspektywie; w przypadku kapitału krytycznego – mocną (restrykcyjną) zasadę trwałości, zaś dla zasobów odnawialnych – wrażliwą lub mocną zasadę trwałości, zależnie od możliwości substytucji (Żylicz 2008a: 7; Żylicz 2008b: 4–5).

Szerszego komentarza wymaga uprawnienie do posiadania własności prywatnej. Przyjęcie tej zasady jest niezbędne, aby rozwój trwały był sprawiedliwy, a człowiek, jako jego podmiot, doświadczał wolności – również w wymiarze gospodarczym. Przekonujących wyjaśnień dostarczył papież Leon XIII w encyklice *Rerum novarum*. Otóż, zdaniem papieża posiadanie dóbr prywatnych stanowi naturalne prawo każdego człowieka, jest nie tylko dozwolone, ale i konieczne do życia. Rezygnacja z dóbr prywatnych i zastąpienie ich dobrami wspólnymi nie jest właściwym sposobem osiągnięcia sprawiedliwości społecznej, stanowi natomiast poważne wykroczenie przeciwko prawnym właścicielom dóbr, zagraża trwałości rodziny, wzniesia niepokoje społeczne i powoduje erozję demokracji (Leon XIII 1891: 4–12). Własność prywatna jest ponadto warunkiem funkcjonowania rynku w oparciu o model konkurencji doskonałej. W państwie z przewagą własności wspólnej (publicznej) występuje centralne sterowanie gospodarką, które nie zapewnia efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów.

3. DOKTRYNA ORDOLIBERALNA – JEJ ŹRÓDŁA I PODSTAWOWE ZASADY ETYCZNE

Źródła ordoliberalizmu sięgają lat 20. XX w. Zwiastunem nowego kierunku w ekonomii była publikacja Wilhelma Röpkego z 1923 r., w której krytykował on istniejący porządek polityczno-gospodarczy po I wojnie światowej (Röpke 1923). Nieco później ordoliberalowie, widząc nieskuteczność klasycznych zasad ekonomii, podjęli się poszukiwania skutecznych rozwiązań w walce z kryzysem gospodarczym, który opanował świat w latach 30. XX w. Kolebką nowej doktryny ekonomicznej była tzw. szkoła fryburska, która ukształtowała się na Uniwersyte-

cie we Fryburgu. Do jej głównych przedstawicieli należy zaliczyć: Franza Böhma, Waltera Euckena, Alfreda Müllera-Armacka, Wilhelma Röpkego, Alexandra Rüstowa, później zaś Ludwiga Erharda – ministra gospodarki i kanclerza Niemiec. Ten ostatni jest głównym autorem społecznej gospodarki rynkowej i ojcem tzw. niemieckiego cudu gospodarczego⁶.

Fundament nowej myśli ekonomicznej stanowiły – podobnie jak w klasycznej ekonomii – wolny rynek i prywatna własność środków produkcji, jednak w przeciwieństwie do neoliberalnego nurtu w ekonomii ordoliberalów uzupełnili doktrynę o wymiar etyczny. Bowiem, jak przekonywał Wilhelm Röpke, wprawdzie współczesny świat pozwala na zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych, ale ciągle pozostaje głód duchowy: „żołądki są pełne, ale w duszach duża pustka ziewa” (Röpke 1958: 116). Zwolennicy ordoliberalizmu bardzo silnie podkreślali również rolę państwa jako podmiotu stanowiącego ramy ustroju gospodarczego. Według ordoliberalów nieograniczona wolność uczestników rynku może prowadzić do tzw. wolności bez ładu i w konsekwencji do poważnych zakłóceń funkcjonowania całego rynku. Ordoliberalny ład konkurencyjny był jednocześnie w opozycji do coraz bardziej popularnego wówczas keynesizmu. W miejsce interwencjonizmu państwowego, mającego stanowić panaceum na osłabienie gospodarcze, proponowano uczestnikom rynku wolność gospodarczą w ramach ustanowionego porządku oraz odpowiedzialność i obowiązek zapewnienia własnej egzystencji (Erhard 2000: 145). Wolny rynek zamiast centralnego sterowania gospodarką, silne odwołania do katolickiej moralności zamiast programowego ateizmu i własność prywatna zamiast własności wspólnej to z kolei podstawowe różnice pomiędzy ordoliberalnym a socjalistycznym ustrojem gospodarczym.

Oparcie doktryny ordoliberalnej na zasadach i nauce społecznej Kościoła powoduje, że w społecznej gospodarce rynkowej obok celów gospodarczych duże znaczenie ma wymiar społeczny gospodarowania. Równość i sprawiedliwość społeczna miała być zapewniona, według Ludwiga Erharda, poprzez zagwarantowanie klasie średniej dominującej pozycji w społeczeństwie (Miszewski 2013: 174–175). Dla utrzymania równości społecznej Alfred Müller-Armack był skłonny do bezpośredniego wyrównania dochodów przy pomocy zasiłków, rent, dotacji i subwencji (Behrends 2011: 7). Wilhelm Röpke natomiast słusznie zauważa, że człowiek w procesie gospodarowania jest nie tylko konkurentem, producentem i konsumentem, ale przede wszystkim człowiekiem (Bokajło 2014: 233). Społeczeństwo, zgodnie z ideałami ordoliberalów, powinno cechować się przywiązaniem do norm i wartości, niezależnością, samodzielnością, odpowiedzialnością w planowaniu życia we wspólnocie i rodzinie, zmysłem

⁶ Społeczna gospodarka rynkowa jest praktyczną realizacją myśli ordoliberalnej. Funkcjonowanie niemieckiej gospodarki zgodnie z jej zasadami sprawiło, że w latach 1948–1966 Niemcy stały się światowym liderem gospodarczym.

i odwagą w rozwiązywaniu problemów terażniejszości oraz zrozumieniem potrzeb przyszłych pokoleń, umiarem i poszanowaniem godności ludzkiej (Horn 2011: 9). Łatwo zatem dostrzec, że cechy społeczeństwa kształtowanego zgodnie doktryną ordoliberalną są niemal tożsame z cechami charakterystycznymi dla rozwoju trwałego.

4. ZASADY PORZĄDKU GOSPODARCZEGO WALTERA EUCKENA WCZORAJ I DZIŚ

Proponowany przez ordoliberalów ład konkurencyjny to zatem stabilny, zrównoważony i doskonale konkurencyjny ustrój gospodarczy, odwołujący się do zasad etycznych Kościoła. Państwo występuje na rynku nie jako konkurent, lecz podmiot ustanawiający porządek konkurencyjny, który ma zagwarantować zarówno sprawne funkcjonowanie gospodarki rynkowej, jak i zachowanie wolności człowieka, w tym prawa do prywatnej własności. Aby przedstawiony model gospodarczy mógł być skutecznie realizowany, Walter Eucken zaproponował przyjęcie zbioru zasad konstytuujących i regulujących sposób funkcjonowania rynku, a wśród nich (Eucken 2004: 254–291):

- *Sprawny system cen rynkowych i doskonałą konkurencję* (K1) – stanowiący podstawowy cel polityki gospodarczej. Osiągnięcie tego celu nie może się jednak odbywać poprzez uprawianie polityki koniunkturalnej, w ramach której podejmuje się jednorazowe działania podyktowane bieżącą sytuacją rynkową. Wymagane jest zatem stworzenie ram prawnych automatycznie ograniczających powstawanie monopolu i wspierających rozwój doskonale konkurencyjnego rynku.

- *Stabilny i niezależny system monetarny* (K2) – gdyż pieniądz odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu siły nabywczej uczestników rynku. Nie wystarczy jednak powrót do systemu waluty złotej. Niezbędne jest zapewnienie stabilnej wartości pieniądza poprzez kontrolę i ograniczanie inflacji. Należy zrezygnować z polityki niskich stóp procentowych oraz ekspansji kredytowej banków na rzecz operacji otwartego rynku i utrzymywania rezerw pieniądza. Dla zachowania stabilnego systemu monetarnego nie można również stosować zasady „pełnego zatrudnienia za wszelką cenę”.

- *Swoboda przepływu dóbr i usług* (K3) – rozumiana jako wykreowanie warunków funkcjonowania otwartych rynków, w których wyeliminowane będą cła i restrykcje stosowane w handlu zagranicznym, np. zakazy importu określonych dóbr, cła wwozowe oraz ograniczona będzie siła monopolistów w handlu zagranicznym.

- *Prywatna własność czynników produkcji* (K4) – jest warunkiem funkcjonowania konkurencyjnych rynków. Własność prywatna ogranicza nadużycia w sferze gospodarczej i społecznej oraz daje właścicielom swobodę i możliwości świadczenia usług dla całej gospodarki.

• *Swoboda zawierania umów* (K5) – jest również jednym z warunków prawidłowego funkcjonowania konkurencyjnych rynków. Zasada ta nie może być jednak wykorzystana do tworzenia lub wspierania karteli.

• *Odpowiedzialność uczestników rynku za rezultaty prowadzonej działalności gospodarczej* (K6) – w myśl zasady „kto osiąga korzyści, musi również pokrywać ewentualne straty” jest niezbędna do prawidłowego funkcjonowania gospodarki. Przyjęcie odpowiedzialności zapobiega nieefektywnemu wykorzystaniu czynników produkcji i poprawia wydajność pracy. Zdaniem Euckena przedsiębiorcy i większościowi udziałowcy spółek powinni być w pełni odpowiedzialni za rezultaty działalności swoich przedsiębiorstw.

• *Przewidywalna polityka gospodarcza państwa* (K7) – oznacza, że zapewniona będzie ciągłość prowadzonej polityki gospodarczej. Z kolei dynamiczne zmiany norm prawnych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej powodują zakłócenia funkcjonowania konkurencyjnych rynków.

Pełne wdrożenie wymienionych zasad zapewni postulowaną wolność jednostki, która będzie ograniczana jedynie wolnością innej jednostki. Przestrzeganie zasad konstytuujących Euckena ma zapewnić świadoma, zorientowana na cele społeczne działalność kontrolna państwa. W warunkach występowania zakłóceń rynku ściśle przestrzeganie zasad konstytuujących może być jednak utrudnione. Wówczas konieczne jest dokonanie stosownych korekt. Mają służyć temu tzw. zasady regulujące, które znajdują zastosowanie w następujących kwestiach (Eucken 2004: 291–304):

• *Demonopolizacja gospodarki* (R1) – polityka antymonopolowa powinna być prowadzona przez instytucję publiczną, której zadaniem jest albo nie dopuszczać do tworzenia monopolu, albo ściśle regulować ich funkcjonowanie na rynku. Zdaniem Waltera Euckena upaństwowienie monopolu nie stanowi rozwiązania problemu. Państwowi monopolisci stosują bowiem często podobne praktyki jak ich prywatni odpowiednicy.

• *Polityka dochodowa* (R2) – powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w systemie fiskalnym państwa w postaci progresywnej skali podatku dochodowego. Takie podejście zapewnia prawidłową redystrybucję dochodów, skłania do poprawy wydajności pracy i zachęca do inwestowania.

• *Rozliczenia w gospodarce, a w szczególności internalizacja kosztów zewnętrznych* (R3) – te działania państwa są niezbędne, aby utrzymać prawidłowy porządek konkurencyjny.

• *Łagodzenie niewłaściwych reakcji rynków pracy po stronie popytowej* (R4), które mogą występować w warunkach braku równowagi na rynku pracy. Zadaniem państwa jest wówczas uregulowanie czasu pracy, ochrona podstawowych praw pracowniczych, ustalenie płacy minimalnej oraz przestrzeganie zakazu zatrudniania dzieci.

Przedstawione zasady konstytuujące i regulujące należy traktować jako pewien ideał, który nie zawsze będzie odpowiedni w rzeczywistych warunkach rynkowych, historycznych i geopolitycznych. Na konieczność różnicowania polityki gospodarczej zwracał uwagę również sam Walter Eucken, którego zdaniem zastosowanie konkretnych narzędzi zależy od charakteru bieżących problemów wymagających rozwiązania i form porządku gospodarczego istniejących w danym kraju (Pysz 2008: 60). Pogląd ten jest prawdziwy również w XXI w. Dynamicznie zmieniające się otoczenie konkurencyjne i uwarunkowania globalnego rynku sprawiają, że zasady gospodarczego ładu stanowionego wymagają współcześnie dopasowania. Zadania takiego podjęli się specjaliści Fundacji Bertelsmanna, którzy dokonali pogrupowania oryginalnych reguł Waltera Euckena i ich scalenia do czterech ogólnych norm (Moszyński 2013: 4):

- konkurencyjne rynki (S1),
- trwałość ekologiczna i równowaga ekonomiczna (S2),
- inkluzja społeczna (S3),
- własność prywatna (S4).

Proces ten można poprowadzić dalej i skonfrontować z zasadami obowiązującymi dla kategorii gospodarczej rozwoju trwałego. Porównanie obydwu zbiorów zasad wskazuje, że współczesna teoretyczna interpretacja pryncypiów gospodarczych Waltera Euckena (S1–S4) jest w dużej mierze zbieżna z regułami określonymi dla kategorii gospodarczej rozwoju trwałego (T1–T5) (tab. 1).

Aby potwierdzić słuszność przedstawionych rozważań teoretycznych, podjęta została próba ich empirycznej weryfikacji. Otóż w Fundacji Bertelsmanna dokonano również praktycznej egzemplifikacji uwspółcześnionych i skonsolidowanych zasad ładu konkurencyjnego Waltera Euckena. Posłużyła ona następnie do przygotowania oceny ośmiu krajów wysoko rozwiniętych i ich klasyfikacji ze względu na wskaźnik współczesnej społecznej gospodarki rynkowej (IMSME) (*Index...* 2012). Wynik badań fundacji Bertelsmanna porównano z rankingiem przygotowanym na podstawie kategorii gospodarczej autorskiego wskaźnika jakości życia (QoL_H) (tab. 2)⁷. Poszukiwana relacja została określona poprzez zbadanie korelacji rangowej. Współczynnik Spearmana wyniósł 0,571, co oznacza umiarkowaną, zmierzającą ku silnej, zależność pomiędzy analizowanymi zbiorami danych.

⁷ Wskaźnik jakości życia (QoL_H) został opracowany w oparciu o paradygmat rozwoju trwałego zgodnego z łaodem zintegrowanym. Do jego konstrukcji autor wykorzystał 30 wskaźników cząstkowych zgrupowanych w pięciu kategoriach: społecznej, środowiskowej, przestrzennej, gospodarczej i polityczno-instytucjonalnej (Łuszczuk 2013).

Tabela 1

Porównanie zasad ładu konkurencyjnego Waltera Euckena z zasadami kategorii gospodarczej rozwoju trwałego

ZASADY ŁADU KONKURENCYJNEGO WALTERA EUCKENA			ZASADY KATEGORII GOSPODARCZEJ ROZWOJU TRWAŁEGO
Zbiór oryginalny	W wersji współczesnej		
	poddane reorganizacji	skonsolidowane	
K1. Sprawny system cen rynkowych i doskonała konkurencja K2. Stabilny i niezależny system monetarny K3. Swoboda przepływu dóbr i usług K4. Prywatna własność czynników produkcji K5. Swoboda zawierania umów K6. Odpowiedzialność uczestników rynku K7. Przewidywalna polityka gospodarcza państwa R1. Demonopolizacja gospodarki R2. Polityka dochodowa R3. Rozliczenia w gospodarce, internalizacja efektów zewnętrznych R4. Łagodzenie niewłaściwych reakcji rynków pracy po stronie podażowej	K3. Otwarte rynki	S1. Konkurencyjne rynki	T1. Oszczędność i wydajność czynników produkcji
	R1. Konkurencja		
	K1. Sprawny system cen		
	R3. Internalizacja efektów zewnętrznych	S2. Trwałość ekologiczna i równowaga ekonomiczna	T2. Odnawialność i pomnażanie kapitału
	K7. Stabilna polityka gospodarcza		
	K2. Stabilny system monetarny i finansów publicznych państwa		
	R2. Spójność społeczna	S3. Inkluzja społeczna	T4. Sprawiedliwość przy redystrybucji efektów aktywności gospodarczej
	R4. Efektywny rynek pracy		
	K4. Prywatna własność	S4. Prywatna własność	T5. Prywatna własność
	K5. Swoboda zawierania umów		
	K6. Odpowiedzialność uczestników rynku		

Źródło: opracowanie własne na podstawie (*Index...* 2012: 17).

Tabela 2

Klasyfikacja wybranych krajów na podstawie wskaźników IMSME i QoL_H

Kraj	Ranking na podstawie	
	wskaźnika współczesnej społecznej gospodarki rynkowej (IMSME)	kategorii gospodarczej autorskiego wskaźnika jakości życia (QoL _H)
Szwecja	1	7
Niemcy	2	15
Holandia	3	11
Wielka Brytania	4	39
Stany Zjednoczone	5	32
Kanada	6	25
Francja	7	37
Hiszpania	8	22

Źródło: opracowanie własne na podstawie (*Index...* 2012: 37).

5. UWAGI KOŃCOWE

Rosnące zainteresowanie paradygmatem rozwoju trwałego naukowców z różnych dziedzin z jednej strony wpływa na upublicznienie problematyki, z drugiej zaś powoduje nawarstwianie się trudności w precyzyjnym określeniu pojęcia, a nawet ostatecznego ustalenia obowiązującej terminologii. Nierozstrzygnięte pozostaje również wypracowanie sposobów wdrażania nowej idei przyszłego rozwoju, która bez szerokiego konsensusu w zakresie sposobów jej urzeczywistnienia będzie pozostawać w sferze rozważań naukowców.

Zarówno na podstawie teoretycznych analiz, jak i dotychczasowych doświadczeń empirycznych urzeczywistnienie rozwoju trwałego w jego gospodarczym wymiarze może nastąpić w warunkach społecznej gospodarki rynkowej. Istnieje bowiem dość wysokie dopasowanie współczesnej interpretacji reguł gospodarczych Waltera Euckena do zasad określających kategorię gospodarczą rozwoju trwałego. Zgodność ta została potwierdzona również w praktyce. Kraje, w których ustrój gospodarczy jest najbliższy ideałowi współczesnej społecznej gospodarki rynkowej, osiągają nie tylko dobre wyniki gospodarcze, ale zapewniają swoim społeczeństwom wysoką jakość życia.

Proponowany przez ordoliberalów model społecznej gospodarki rynkowej mógłby być również w Polsce docelową koncepcją zapewniającą efektywny porządek gospodarczy. Tym bardziej, że zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej „społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospo-

darczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej” (Konstytucja 1997: 20). W tym znaczeniu wdrażanie zasad ordoliberalizmu nie stoi też w sprzeczności z prawodawstwem polskim – pozostaje natomiast do uzgodnienia ostateczny kształt ustroju, który zapewni najlepsze rezultaty.

BIBLIOGRAFIA

- Behrends S. (2011), *Znaczenie zasad ordoliberalnych Waltera Euckena dla społecznej gospodarki rynkowej*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, nr 4.
- Bokajło J. (2014), *Porównanie koncepcji ładu społeczno-gospodarczego A. Rüstowa, W. Röpkego i A. Müllera-Armacka*, [w:] P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*, PWN, Warszawa.
- Borys T. (2004), *Pomiar trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, WSE w Białymstoku, Białystok–Supraśl.
- Borys T. (2005), *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz.
- Borys T. (2006), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju jako wyzwanie globalne*, [w:] T. Borys (red.), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Jeleń-Góra–Białystok.
- Borys T. (2010), *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w naukach ekonomicznych*, [w:] B. Poskrobko (red.), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Edukacja dla ładu ekonomicznego*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok–Wrocław.
- Borys T. (2011), *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, „Problemy Ekorozwoju”, nr 2.
- Borys T., Czaja S. (2009), *Badania nad zrównoważonym rozwojem w polskich ośrodkach naukowych*, [w:] D. Kielczewski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo WSE, Białystok.
- Czaja S. (2011), *Kategoria czasu w ekonomii zrównoważonego rozwoju oraz gospodarce opartej na wiedzy*, [w:] B. Poskrobko (red.), *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, Wydawnictwo WSE, Białystok.
- Erhard L. (2000), *Wohlstand für Alle*, Econ Verlag, Düsseldorf.
- Eucken W. (2004), *Die Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, Mohr Siebeck, Tübingen.
- Famielec J. (2014), *Rozwój zrównoważony a ordoliberalna koncepcja ładu gospodarczego*, [w:] P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*, PWN, Warszawa.
- Fiedor B. (2014), *Ekologiczny wymiar trwałego rozwoju a koncepcja społecznej gospodarki rynkowej*, [w:] P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*, PWN, Warszawa.
- Górka K. (2010a), *Kontrowersje terminologiczne w zakresie ekonomii ochrony środowiska i ekonomii ekologicznej*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 2 (38).
- Górka K. (2010b), *Kwestie terminologiczne w ewolucji polityki ekologicznej*, [w:] J. Famielec, M. Kożuch (red.), *Rozwój polityki ekologicznej w Unii Europejskiej i w Polsce*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Górka K. (2013), *Tendencje rozwoju mezoekonomii w Polsce w wyniku zmian ustrojowych i zmian cywilizacyjnych*, referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich pt. „Ekonomia dla przyszłości.

- Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych”, <http://www.kongres.ptc.pl/kongres/upload/files> (dostęp: 20.08.2014).
- Górka K., Łuszczczyk M. (2014), *Rozwój trwały i zrównoważony w przestrzeni wirtualnej*, [w:] S. Partycki (red.), *Meandry współpracy sieciowej w Europie Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Horn K. (2011), *Diesseits von Angebot und Nachfrage. Einige Anmerkungen zur Überdehnung des Gegensatzes zwischen Markt und Moral*, „Hamburgisches WeltWirtschaftsinstitut Policy”, nr 57.
- Index of Modern Social Market Economies. Explorative Study* (2012), Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.
- Jan Paweł II (1987), *Sollicitudo rei socialis*, encyklika, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (dostęp: 20.08.2014).
- Janikowski R. (2009), *Rozwój w późnej nowoczesności*, „Problemy Ekorozwoju”, t. 4, nr 1.
- Jeżowski P. (2012), *Rozwój zrównoważony i jego nowe wyzwania*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace”, nr 2.
- Kielczewski D. (2010), *Zrównoważony rozwój – istota, interpretacje, związek ze społeczeństwem wiedzy*, [w:] B. Poskrobko (red.), *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Materiały do studiowania*, Wydawnictwo WSE, Białystok.
- Kielczewski D. (2013), *Kapitał kulturowy jako przedmiot i wyzwanie teorii zrównoważonego rozwoju*, „Handel Wewnętrzny”, listopad–grudzień.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.
- Leon XIII (1891), *Rerum novarum*, encyklika, <http://www.mop.pl/doc/html/encykliki/Rerum%20novarum.htm> (dostęp: 20.08.2014).
- Łuszczczyk M. (2013), *Pomiar jakości życia w skali międzynarodowej*, Wydawnictwo Fundacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Miszewski M. (2013), *Dobrobyt dla wszystkich i aktualność myśli Ludwiga Erharda*, [w:] E. Maćczyńska, P. Pysz (red.), *Ordoliberalizm i społeczna gospodarka rynkowa wobec wyzwań współczesności*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Moszyński M. (2013), *Zasady liberalnego ładu gospodarczego – uniwersalizm czy specyficzność?*, referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich pt. „Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych”, <http://www.kongres.ptc.pl/kongres/upload/files> (dostęp: 20.08.2014).
- Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju (Raport G. H. Brundtland)* (1991), PWE, Warszawa.
- Papuziński A. (2013), *Aksjologia zrównoważonego rozwoju: próba typologizacji*, „Problemy Ekorozwoju”, nr 1.
- Pawłowski A. (2008), *Rozwój zrównoważony – idea, filozofia, praktyka*, Komitet Inżynierii Środowiska PAN, Monografie nr 51, Lublin.
- Piontek B. (2002), *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Poskrobko B. (2013), *Paradygmat zrównoważonego rozwoju jako wiodący kanon w badaniu nowych obszarów ekonomii*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 3 (46).
- Pysz P. (2008), *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Röpke W. (1923), *Die internationale Handelspolitik nach dem Kriege*, G. Fischer, Jena.
- Röpke W. (1958), *Jenseits von Angebot und Nachfrage*, Bern.
- Sztumski W. (2008), *Refleksja na temat zrównoważonego rozwoju. (Czy zrównoważony rozwój jest fikcją, utopią, iluzją czy oszustwem?)*, „Problemy Ekorozwoju”, nr 2.

- Traktat o Unii Europejskiej (2010), Dz. Urz. UE C nr 83 poz. 47.
- Zacher L. W. (2008), *Trwały rozwój – utopia czy realna możliwość?*, „Problemy Ekorozwoju”, nr 2.
- Żylicz T. (2001), *Trwały rozwój jako podstawa polskiej polityki ekologicznej*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 1 (18).
- Żylicz T. (2002), *Rola nauki w polityce trwałego rozwoju*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 2 (22).
- Żylicz T. (2008a), „*Silna*” *trwałość rozwoju*, „Aura” nr 6.
- Żylicz T. (2008b), „*Słaba*” *trwałość rozwoju*, „Aura” nr 7.

Marcin Łuszczuk

FULFILLING OF THE ECONOMIC CATEGORY OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. Constantly growing interest in the paradigm of the sustainable development on the part of scientists and the society, makes it difficult to define precisely the notion or even to reach consensus with establishing terminology in operation. It is also undecided how to work out the ways of implementing the new idea in the future development without which the general agreement of its fulfilling will remain in the sphere of deliberations of the scientist.

According to the author, fulfilling the sustainable development in its economic dimension can take place in conditions of the social market economy. The theoretical research carried out indicates relatively high fitting contemporary interpretation of economic rules of Walter Eucken to principles determining the economic category of the sustainable development. This unanimity was also confirmed empirically. Countries, in which the economic system is the closest to the ideal of the contemporary social market economy, are achieving not only good economic performance, but also providing the highest quality of life for their societies.

Keywords: sustainable development, ordoliberalism, social market economy.